

— | | —

Wolfgang Koeppen

De dood in Rome

Roman

Vertaald door
W. Wielek-Berg

Met een nawoord van
Hans-Ulrich Treichel

Cossee
Amsterdam

— | | —

I

Er was een tijd dat er goden in de stad woonden. Nu ligt Rafaël in het Pantheon begraven, een halfgod, zeker, een lievelingskind van Apollo; doch hoe treurig wat er later aan lijken bijkwam, een kardinaal wiens verdiensten vergeten zijn, een paar koningen, hun met blindheid geslagen generaals, ambtenaren die carrière maakten, die zich omhoog werkten in hun functie, geleerden die de encyclopedieën bereikten, kunstenaars bekleed met academische waardigheid. Wie trekt zich iets van hun leven aan? De toeristen staan verwonderd in het oude gewelf en kijken met verlegen gezichten omhoog naar het licht dat door het enige venster in het vertrek, de ronde opening in de eens met bronzen tegels bedekte koepel, als regen op hen neervalt. Is het een goudregen? Danaë laat zich door Cook en door de Italiaanse vereniging voor vreemdelingenverkeer wel leiden, doch lust voelt zij niet. Zij heft haar gewaad ook niet op om de God te ontvangen. Perseus wordt niet geboren. De Medusa behoudt haar hoofd en installeert zich knus en burgerlijk. En Jupiter? Verwijlt hij als klein renteniertje onder de sterfelijken? Is hij misschien de oude heer van het American Expressgezelschap, de vertegenwoordiger van het Duits-Europese reisbureau? Of huist hij achter dikke muren aan de rand van de stad, opgesloten in een krankzinnigengesticht, geanalyseerd door nieuwsgierige psychiaters, geworpen in de gevangenissen van de staat? Onder het Capitool heeft men een wolvin achter tralies gezet, een ziek, wanhopig dier dat er niet aan denkt Romulus en Remus te zogen. In het licht van het Pantheon lijken de gezichten van de toeristen wel van

koekdeeg. Welke bakker zal het kneden, welke oven zal het kleur geven?

Vals klonk de muziek, zij ontroerde hem niet meer, zij was hem bijna zo onsympathiek als de eigen stem die, op geluidsband gevangen, voor de eerste maal uit de luidspreker klinkt. Je denkt: dat ben ik nu, die opgeblazen idioot, die leugenaar, huichelaar, ijdele kwast, vooral de violen deugden niet, zij klonken te mooi, dat was niet de macabere wind in de bomen, niet het gesprek dat kinderen des avonds met de demon voeren, zo was de angst voor het leven niet, die was niet zo harmonisch, bij lange na niet zo gedragen, zij martelt inniger, de oeroude angst, zij beeft bij het zien van groene bladeren, wijde luchten, wolken die voorbijtrekken – dat had Siegfried willen zingen, het was hem volkomen mislukt, en omdat zijn krachten niet toereikend waren geweest voelde hij zich zwak en verloren, hij had zin om te huilen, maar Kürenberg was vol goede moed en prees de symfonie.

Siegfried bewonderde Kürenberg, bewonderde de manier waarop hij de noten diende en de dirigerestok zwaaide, maar er waren ogenblikken dat Siegfried zich voelde alsof hij door Kürenberg verkracht werd. Siegfried was dan boos omdat hij zich niet verzette. Hij kon het niet: Kürenberg wist en begreep zoveel en Siegfried had weinig geleerd en was in de theorie verre zijn mindere. Siegfrieds partituur werd door Kürenberg gladgestreken, geordend, geaccentueerd en wat voor Siegfried rauwe emotie was, het zoeken naar een klank, de herinnering aan een tuin voor alle begin, een benadering van de waarheid der dingen die alleen maar onmenselijk kon zijn, dat werd onder Kürenbergs dirigerende hand humaan en licht, muziek voor een beschaafd publiek, doch Siegfried vond het vreemd en teleurstellend, het getemde gevoel streefde naar harmonie en Siegfried was onrustig. Maar tenslotte was hij vakman genoeg om zich te verheugen over de precisie, over de zuiverheid van de in-

strumenten, over de zorg waarmee de honderd kunstenaars van het beroemde orkest zijn compositie speelden.

In de zaal groeiden laurierbomen in groen geverfde kuipen, het konden ook oleanders zijn; in crematoria stonden ook zulke planten, zelfs midden in de zomer deden zij aan koude winterdagen denken. ‘Variaties op de dood en de kleur van de oleander’ had Siegfried zijn eerste grote werk genoemd, een septet dat niet was uitgevoerd. Hij had in de eerste versie aan de dood van zijn grootmoeder gedacht, de enige in zijn familie van wie hij gehouden had, misschien omdat zij zo stil en verloren door het drukbezochte, van laarzen weergalmende, luide huis van zijn ouders was gegaan. En hoe schitterend en treurig was haar crematie! Zijn grootmoeder was de weduwe van een dominee en als zij had kunnen toekijken zou zij het niet goed hebben gevonden dat zij met zoveel techniek en comfort, zo hygiënisch en luxueus, zo onverschillig en handig de wereld uit werd gepreekt en de krans met de kleurige hakenkruislinten van het Vrouwengilde zou ze ook beslist niet gewenst hebben, al had ze zich er nooit tegen uitgesproken.

Maar in de tweede versie van zijn septet had Siegfried met zijn zeven instrumenten iets algemeners, iets dubbelzinnigs willen uitdrukken, geheim verzet, flakkerende, onderdrukte, romantische en gebarsten gevoelens en in bepaalde delen vol koppigheid leek zijn poging op een met rozen omrankte marmeren torso van een jonge krijgsman of van een hermafrodit in de brandende ruïne van een wapenhandel: het was Siegfrieds verzet tegen zijn omgeving, tegen het krijgsgevangenenkamp, het prikkeldraad, de kameraden wier gesprekken hem dodelijk verveelden, de oorlog die hij aan zijn ouders weet en zijn hele door de duivel bezeten en gehaalde vaderland. Siegfried wilde hen allemaal ergeren en daarom had hij Kürenberg, een dirigent die vroeger ook thuis bekend was geweest en over wie hij in een Engels blad had gelezen dat hij in Edinburgh was, verzocht, hem voorbeelden van de twaalftoonsmuziek te stu-

ren, een wijze van componeren die in het rijk van Siegfrieds jeugd ongewenst was, die hem alleen al aantrok omdat zij in de ban was gedaan door de machthebbers, door de gehate militaire opvoeders, door de gevreesde oom Judejahn, die machtige man, wiens sombere konterfeitsel in het verafschuwde uniform boven het bureau van zijn verachte vader had gehangen en Kürenberg had het werk van Schönberg en Webern met een vriendelijk begeleidend briefje naar Siegfried in het kamp gestuurd. Het waren oude partituren van de Universal Edition die te vroeg in Wenen waren verschenen om Siegfried bekend te zijn voor ze na de vereniging van Duitsland en Oostenrijk niet meer verkocht mochten worden. Deze muziek was voor Siegfried een nieuwe wereld, een poort die hem bevrijdde uit zijn kooi, niet alleen uit het prikkeldraadkamp van de krijsgevangenschap, nee, uit een grotere benauwenis en hij kroop niet terug onder het juk zoals hij het noemde, de oorlog was verloren, hij was in elk geval bevrijd en hij voegde zich niet meer naar de opvattingen van een sibbe waarin hij toevallig geboren was, een feit dat hij altijd afschuwelijk had gevonden.

Het groen in de zaal leek stoffig en was waarschijnlijk toch laurier want de bladeren zagen eruit als een gedroogd kruid dat nat doch hard en ongekookt in de soep drijft. Het struikgewas deprimeerde Siegfried die in Rome niet bedroefd wilde zijn. Maar het gebladerte herinnerde hem al te zeer aan een soep die hem niet gesmaakt had, aan de eenpansmaaltijd van de Partijschool waar zijn vader hem op Judejahns verzoek naartoe had gestuurd, aan de gamellen van de weermacht waar Siegfried uit die school heen was gevluht; ook in de *Junkerschule* der partij tierden de lauweren en in de kazerne eikenloof met ranken voor ordeteken en graven, en steeds had het portret van de verbeterde verkreukelde vent, van de Führer met zijn Chaplinsnor, welwillend neergekeken op de kudde offerlammeren, op de slachtrijpe, in uniform gestoken jongens. Hier, onder de lauieren en oleanders van de concertzaal, in de kunstmatig koele bos-

schage, hing een oud schilderij van de meester Palestrina. Hij keek niet welwillend, eerder streng en verwijtend, neer op de pogingen van het orkest. Het concilie van Trente had Palestrina's muziek aanvaard. Het congres in Rome zou Siegfrieds muziek afwijzen. Ook dat deprimeerde Siegfried, bedrukte hem reeds op deze orkestrepitie, hoewel hij die afwijzing verwachtte toen hij naar Rome reisde en zichzelf wijsmaakte dat het hem niet kon schelen.

Een gracht loopt om het Pantheon heen, eens een straat die van de tempel aller Goden naar de thermen van Agrippa leidde; het Romeinse wereldrijk stortte ineen, verval dempte de gracht, archeologen groeven hem uit, met mos begroeide muurrompen rijzen verweerd omhoog en op de stompen zitten de katten. Katten vindt men overal in Rome, zij zijn de oudste familie van de stad, een trots geslacht zoals de Orsini's en de Colonna's, zij zijn waarschijnlijk de laatste echte Romeinen, maar deze katten hier zijn aan lager wal geraakt. Keizerlijke namen! Zij heten Otello, Caligula, Nero, Tiberio. Kinderen klitten eromheen, zij roepen en plagen de katten. De kinderen hebben luide, schelle, snelklaterende, voor de vreemdelingen zo charmant klinkende stemmen. De kinderen liggen op hun buik op de slotmuur. Hun schoolstrikken veranderen hun met snot besmeurde gezichten in kleine Renoirs. Hun schoolschorten zijn opgesjord, hun broekjes zijn miniem en hun benen zien eruit als de ledematen van gegoten plastieken onder een patina van zon en stof. Dat is de schoonheid van Italië. Gelach klinkt op. Een oude vrouw wordt uitgelachen. Het medelijden verschijnt altijd in hulpeloze gedaante. De oude vrouw loopt moeizaam met een stok en brengt de katten eten. Een vieze nattige krant zit om het vreten heen. Het zijn vissenkoppen. Op een met bloed bezoedeld voorpagina-plaatje geven de Amerikaanse en de Russische minister van Buitenlandse Zaken elkaar de hand. Ze zijn allebei bijziende. Hun brillenglazen fonkelen. Verbeten lippen doen alsof zij glimlachen.

De katten grommen en blazen. De oude vrouw gooit het papier in de gracht. Afgesneden koppen van zeedieren, gebroken ogen, verkleurde kieuwen, opaliserende schubben vallen tussen de staartslingerende, miauwende meute. Lijkenlucht, een scherpe stank van afscheidingen, van uitwerpselen, van voortplantingsdrift, een zoete van oude verrotting en etter stijgt op en vermengt zich met de benzinewalm van de straat en de verse, prikkelende koffiegeur uit de espressobar op de hoek van de Piazza della Rotonda. De katten vechten om het afval. Het gaat om hun leven. Onzalige schepselen, waarom planten zij zich voort! De katten zijn op straat gezet bij honderdtallen, zij hebben honger bij honderdtallen, zij zijn geil, zwanger, kannibaals, zij zijn ziek en verloren en zo diep gezonken als een kat maar zinken kan. Een kater met een enorme kop, zwavelgeel en kortharig, heerst boosaardig over de zwakkeren. Hij slaat met de poot. Hij verdeelt. Hij neemt. Hij draagt de schrammen van de gevechten om de macht in zijn gezicht. Hij heeft een bijtewond in zijn oor – die oorlog heeft hij verloren. Aan zijn vel vreet de schurft. De kinderen noemen de kater teder 'Benito'.

Ik zat aan een aluminiumtafeltje, op een aluminiumstoel, zo licht alsof de wind me zou meenemen, ik was gelukkig, ik wilde mezelf daarvan overtuigen, ik was immers in Rome, in Rome, in Rome, ik zat in Rome buiten voor de espressobar op de hoek van de Piazza della Rotonda en dronk een borrel. De borrel was ook luchtig, licht, metaalachtig, als van aluminium gebrouwen, een grappa en ik dronk hem omdat ik in een boek van Hemingway gelezen had dat je die moest drinken in Italië. Ik wilde vrolijk zijn, maar ik was niet vrolijk. Er zat me iets dwars. Misschien die ellendige troep katten. Niemand ziet armoede graag en hier kon je je niet met een paar centen vrijkopen. Ik weet dan nooit wat ik moet doen. Ik kijk een andere kant op. Dat doen velen, maar ik heb er last van. Hemingway schijnt niets van sterke drank af te weten. De grappa smaakte synthetisch

en muf. Hij smaakte als Duitse jenever van de zwarte markt. Ik had eens tien flessen van zulke jenever tegen een Lenbach geruild. De Lenbach was een portret van Bismarck, een valse Cubaan in Amerikaans uniform kreeg hem. De jenever was gedistilleerd uit de benzine van V2-raketten, die Londen hadden moeten verwoesten; als je hem dronk vloog je de lucht in maar geen nood, de Lenbach was ook vals. Nu hadden we in Duitsland het wirtschaftswunder en goeie jenever. Ook de Italianen hadden goeie jenever maar geen wirtschaftswunder. Ik liet mijn blikken over het plein dwalen. Daar werd de staat bedrogen. Een jonge vrouw verkocht Amerikaanse sigaretten uit een vuil schort. Weer dacht ik aan de katten. De vrouw was de zuster van die arme beesten, met haar lompen, haar vieze verwarde haren, haar zweren. Zij was verwaarloosd en verlopen, ook haar soort had zich te sterk vermeerderd en was door geilheid en honger in verval geraakt. Nu hoopte de vrouw langs sluipwegen rijk te worden. Ze was bereid het gouden kalf te aanbidden, maar ik weet niet of het gouden kalf haar gebed zal verhoren. Ik dacht op eens dat die vrouw weleens vermoord zou kunnen worden. Ik stelde mij haar gewurgd voor, terwijl zij zichzelf al als deftige zakenvrouw, als een echte signora, in een respectabele kiosk zag tronen. Op de piazza verwaardigde het gouden kalf zich de vrouw een lik te geven. Zij scheen hier algemeen bekend te zijn. Als een baken stond zij in de stroom van het verkeer en kleine, vlugge Fiats koersten handig en brutaal op haar af. Hoe hier de remmen krijsten! De chauffeurs, mooie mannen met gewatergolfde, met geonduleerde, met geolie-de haren, gemasseerde, gepolijste, geparfumeerde kale koppen, ge-manicuurde nagels, staken geld uit het autoraampje, kregen hun pakjes en reeds joeg de kleine Fiat kwiek achter andere zaken aan en andere manieren om de staat te bedriegen. Een jonge communiste kwam aanschrijden. Ik herkende haar aan de felrode halsdoek boven haar blauwe windjack. Een trots gezicht! Ik dacht: waarom ben je zo hoogmoedig, je verloochent alles, je verloochent de oude

vrouw die de katten eten brengt, je verloochent het medelijden. In een portiek stond een jongen op de loer, zo smerig alsof hij door de olie was gesleurd. Hij was de vriend van de sigarettenverkoopster, haar beschermeling of haar beschermer; misschien was hij wel haar baas, een serieuze zakenman met omzetzorgen, hij was in elk geval de duivel die het noodlot de vrouw mee had gegeven op haar levensweg. Van tijd tot tijd troffen zij elkaar quasi toevallig op de piazza. Zij gaf hem de vuile lire-biljetten die ze ontvangen had en hij stopte haar nieuwe, keurig in cellofaan gestoken pakjes toe. Een *carabiniere* stond in zijn elegante uniform als zijn eigen monument verveeld en vol verachting naar het Pantheon te kijken. Ik dacht: jij en die communiste, jullie zullen een prachtig paar vormen, de katten zullen staatskatten heten, de medelijdende oude vrouw zal in een staatstehuis sterven, de vissenkoppen zullen eigendom van het volk worden en alles zal afschuwelijk netjes zijn. Maar nog bestonden chaos en sensaties. Krantenverkopers prezen met wellustige, hese stemmen de avondbladen aan. Ik bewonder ze altijd zeer. Zij zijn de rapsoden en lofredenaars van de misdaden, de ongelukken, de schandalen en de nationale beroeringen. De witte vesting in de Indochinese jungle stond op het punt zich over te geven.* Het ging in die dagen om oorlog of vrede, maar wij wisten het niet. Wij ervoeren de vernietiging, die ons bedreigd had, pas veel later, uit kranten die nu nog niet gedrukt waren. Wie het geld ervoor had at goed. Wij dronken onze koffie, onze borrels; wij werkten om geld te kunnen uitgeven en als het zo uitkwam sliepen wij met elkaar. Rome is een heerlijke stad voor mannen. Ik interesseerde mij voor muziek en het zag ernaar uit dat ook anderen in Rome zich voor nieuwe muziek interesseerden. Uit vele landen waren zij naar het congres in de oude hoofdstad gekomen. Azië? Azië was ver weg. Tien vliegers ver en angstwekkend en vreemd als de golf van Hokusai. Die golf nader-

* Zie voor aantekeningen p. 217.

de. Zij overspoelde het strand van Ostia, waar men het lijk van een jong meisje gevonden had. De arme dode waarde als een spook door Rome en ministers schrokken van haar bleke spiegelbeeld, maar zij konden ook ditmaal alles weer in het reine brengen. De golf naderde de rotsen van Antibes. *'Bon Soir, monsieur Aga Khan!'* Durf ik te zeggen dat het mij niet aangaat? Ik bezit geen bankrekening, geen goud en geen edelstenen, tegen niets word ik afgewogen; ik ben vrij, ik heb geen renpaarden en geen filmmeisjes te verdedigen. Ik heet Siegfried Pfaffrath. Ik weet dat het een belachelijke naam is. Maar ook weer niet belachelijker dan andere namen. Waarom minacht ik hem zo? Ik heb hem niet gekozen. Ik praat vaak schaamteloos, maar ik schaam me, ik doe alsof ik voor niets en niemand respect heb en zou zo graag willen respecteren. Ik ben componist. Dat is, als je niet voor het grote wensconcert schrijft, een beroep even belachelijk als mijn naam. Siegfried Pfaffrath verschijnt nu op concertprogramma's. Waarom neem ik geen pseudoniem? Ik weet het niet. Ben ik toch gehecht aan die gehate naam, blijf ik aan hem hangen? Laat de sibbe me niet los? En toch geloof ik dat alles wat gedaan, gedacht, gedroomd, bedorven wordt, alles in het heelal, zelfs het onzichtbare en het onvatbare mij aangaat en mij roept.

Een grote auto, glanzend gelakt, zwart, geruisloos, een glimmende donkere doodkist met blinkende, ondoorzichtige ramen kwam voor het Pantheon gereden. De wagen zag eruit als een auto van het corps diplomatique; de ambassadeur van Hades, de minister van de hel of van Mars zou daarbinnen op de dikke kussens kunnen zitten en Siegfried, die op de piazza zijn borrel dronk en droomde, zag, terwijl hij ernaar keek en een gebeurtenis observeerde die hij wel waarnam doch niet opmerkelijk vond, het schrift op het nummerbord en hield het voor Arabische tekens. Was het een prins uit een sprookje van duizend-en-één-nacht die daar kwam aanrijden, een verbannen koning?